

KOMUNIKACIJA SE MIJENJA: PRIMJER POZDRAVA U TALIJANSKOM JEZIKU

Vesna Deželjin¹, Hana Klak²

Filozofski fakultet u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska¹;
Hrvatsko komunikološko društvo, Zagreb, Hrvatska²

Sažetak

Pozdrav je temeljni komunikacijski čin kojim se iskazuje vlastita nazočnost u društvu drugih osoba, no pozdrav je ujedno način izražavanja pažnje prema osobi koju se pozdravlja. Ujedno, on odražava kvalitetu odnosa (najčešće je odnos srdačan) koji vlada među tim osobama kao i vrstu društvenoga položaja ili statusa (formalni ili neformalni) među pojedincima ili skupinama koje dolaze u dodir. Pozdrav može biti verbalan i neverbalan, a izbor ovisi o nizu čimbenika kao što su sredina, situacija te odnos među osobama koje se pozdravljaju. Verbalni su pozdravi uglavnom kratki, fiksni jezični izričaji čije se sastavnice uglavnom međusobno ne mogu dodatno obogaćivati dodatnim leksičkim elementima ili kombinirati. No, iskustvo pokazuje da su pozdravi podložni promjenama, i to ne samo onima jezično motiviranima. U tekstu se analiziraju rezultati dva istraživanja, od kojih je jedno provedeno 2006. godine među učenicima završnoga razreda srednje škole u četiri talijanska, jezično i zemljopisno različita grada, koji ulaze u skupinu adolescentnih govornika talijanskoga jezika. Drugo je istraživanje provedeno 2013. godine među studentima, u dobi između 20 i 24 godina (koji, sukladno mišljenju stručnjaka, nisu govornici „jezika mladih“), na dva talijanska sveučilišta od kojih je jedno na sjeveru, a drugo na granici između srednje i južne Italije. Što se tiče pozdrava koje su ispitanici unijeli u upitnike, deskriptivna je analiza izloženih podataka, između ostaloga pokazala da se dvije skupine ne razlikuju znatnije unatoč različitom društvenom položaju (učenici *vs.* studenti). Pokazalo se, naprotiv, da govornici istoga zemljopisnoga podrijetla, a donekle i spola, uglavnom rabe iste pozdrave, čak i ukoliko pripadaju različitim društvenim skupinama.

Ključne riječi

pozdrav, verbalna komunikacija, varijacija u tipu pozdrava

1. Uvod

Pozdrav je ritualni temeljni izraz kojim se označava početak i kraj susreta /dodira između dviju ili više osoba /1/, /2/, odnosno, to je način uspostavljanja i/ili prekidanja komunikacije među sudionicima u komunikacijskom činu, a s obzirom na poseban društveni kontekst u kojemu se pojavljuju, imaju ograničen i uobičajen oblik te konvencijom određen sadržaj/3/. Komunikacijska vrijednost pozdrava može ovisiti o kinetičkim sredstvima (mimika, geste, položaj tijela), subperceptivnim sredstvima (osjećaj simpatije, antipatije, empatije), taktilnim sredstvima (dodirivanje, rukovanje), ritu-

alnim znakovima (ljubljenje, mahanje i sl.), statusnim obilježjima (pozdravno ponašanje ovisno o dobi, obrazovanju itd.) /4/. Bitna karakteristika pozdrava jest i ta da su njihove sastavnice stalne i nepromjenjive te da se ne mogu kombinirati s drugim sastavnicama, što znači da u pozdravima poput *Dobro jutro* nije moguće dodati još sastavnica, primjerice *Dobro ugodno jutro* /5/. Riječ je, dakle o fiksnim, obično vrlo kratkim izričajima, odnosno o svojevrsnim formulama koje ipak, kao što nam i obično iskustvo govori, mogu varirati sukladno nekolicini parametara kao što su, povrhu gore spomenutoga statusnoga obilježja, još vrijeme, prostor, prigoda i sl. Primarna je fun-

kcija pozdrava pragmatične prirode, jer on povezuje dvije osobe i uspostavlja neki odnos među njima posredstvom verbalnih ili neverbalnih sustava, no u komunikaciji, verbalni (izgovoreni) pozdrav ima i demarkativnu funkciju /6/, jer njima komunikacija otpočinje ili završava, a istodobno na implicitan način otkriva niz pojedinosti koje se odnose na njegova odašiljatelja, poput, primjerice, okruženja kojega je on/ona dio, odašiljateljeva načina života, njegove interese, emotivno stanje itd.

Kao što je poznato, u zapadnim je građanskim civilizacijama uporaba pozdrava uređena nizom uglavnom podudarnih pravila prema kojima osobe mlađe i/ili nižega hijerarhijskoga ranga prve upućuju pozdrav starijima i/ili višega ranga, muškarci pozdravljaju žene, a uvriježeno je i pravilo prema kojemu onaj tko ne pozdravi osobu koju susretne ili kojoj se obraća, a morao bi, narušava pravila dobrog ponašanja. Štoviše, posredstvom izbora sastavnica koje tvore neki verbalni pozdrav, izražavaju se različiti osjećaji, poput dobrih želja (u trenutku susreta ili pri rastanku), poštovanja, prijateljstva, a moguće je da izbor neke pozdravne formule izrazi i nedostatak netom navedenih osjećaja. U tom je slučaju posve jasno da neki pozdrav, osim što služi za uspostavu komunikaciju među osobama, mora/ može ispuniti i još neke zadaće.

Verbalne pozdravne formule

Pregledavanjem niza rječnika talijanskoga jezika, pored detaljnih objašnjenja vezanih za samu natuknicu, riječ "pozdrav", kao primjeri koji ih potkrepljuju navode se uglavnom pozdravne formule dobro ukorijenjene u talijansku kulturu i poznate svima koji su imali dodira s ovim jezikom: *buongiorno*, *buonanotte*, *buonasera*, *arrivederci*, *ciao*, *salve*. U pojedinim izvorima navode se i pojašnjenja vezana za etimologiju netransparentnih formula te za dijalektalno podrijetlo pojedinog izraza (kao što se to u slučaju pozdrava *ciao* /7/) kao i kretanje i promjene koje je tijekom povijesti neki oblik proživio, poput riječi i pozdrava *salve* /8/. Tko barem djelomice poznaje talijansku sredinu upoznat je s činjenicom da su u pojedinim krajevima zemlje češći i/ili prihvatljiviji neki lokalni tipovi pozdravnih formula, a to je slučaj u Furlanskoj krajini gdje je uobičajeno pozdravljati se s *Mandi* /9/, ali i u Napulju i okolici gdje se pri neformalnom pozdravljanju rabi *Uè*

uè. Poznavateljima talijanskoga jezika i kulture također je dobro znano da je uporaba pozdravne formule, *Buona sera*, funkcionalne na cijelom talijanskom teritoriju, ipak podložna variranju jer će na sjeveru i jugu zemlje biti u uporabi u različito doba unutar dvadeset i četiri sata. Sve to potvrđuje da je promjene u tipovima pozdrava koji se rabe, moguće i nužno uočiti ne samo s obzirom na dominaciju pojedinoga dijalekta u kojega govornika, nego i zbog dijatopijskih razloga /10/.

Još jedan parametar odgovoran za varijacije: dob govornika

Kada se govori o raznolikosti i izboru usmenih pozdrava, nužno je uzeti u obzir još jedan čimbenik, a to je dob govornika koji pozdravlja. Vjerujemo da se ovaj zaključak spontano nameće, sudeći barem na temelju vlastita iskustva. Međutim, ovu tezu potvrđuju dobrim dijelom i istraživanja o tipovima pozdrava u uporabi među italo fonim govornicima mlađe dobi, između sedamnaest i dvadeset i četiri godine, koja su bila provedena u dvije prilike u proteklih nekoliko godina, jedno 2006. godine /11/, a drugo 2013. godine /12/. Rezultati tih istraživanja dopunjeni su još nekim spoznajama koje proizlaze iz osobnih kontakata istraživača s italo fonim govornicima različite dobi, a mogu se pratiti u pojedinim tekstovima suvremene talijanske književnosti, u filmovima, u glazbi i sl. Premda je cilj navedenih istraživanja bio različit te su ona, sukladno tomu bila provedena na različitom tipu ispitanika (u prvom je slučaju cilj bio istražiti jezične navike polaznika završnih razreda srednjih škola, a u drugomu studentske populacije), rezultati oba istraživanja dali su uvid u zanimljivu činjenicu: ispitanici, koji su po svom društvenom položaju različiti (u jednom se slučaju radi o srednjoškolicima, a u drugome o punoljetnim osobama i studentima), ipak su imali nešto zajedničkoga u usmenom komuniciranju. Zajednička se crta, dvjema generacijama i skupinama ispitanika, očitovala upravo u ritualu pozdrava, točnije u izboru određenih jezičnih izričaja te u jezičnim značajkama formula koje rabe.

2. Metode istraživanja i ispitanici

Kako bi tvrdnje vezane za rezultate istraživanja od kojih se ovdje polazi bile vjerodostojne,

navest ćemo ukratko njihovu metodologiju. Istraživanjem provedenim 2006. godine bilo je obuhvaćeno sveukupno 185 ispitanika u nekoliko gradova u Italiji; iz Padove (39 učenica i 23 učenika), Cremona (18 učenica i 5 učenika), Rima (21 učenica i 19 učenika) i iz Napulja (18 učenica i 20 učenika) koji su tada polazili završni razred gimnazije, a u Rimu smo imali i dvadeset i dva ispitanika iz završnog razreda jedne srednje stručne škole (8 učenica i 14 učenika). Ti su ispitanici morali ispuniti nekoliko upitnika koji su bili sastavljeni za tu prigodu, a prema modelu koji se javlja u sociolingvističkim istraživanjima ovoga tipa. To, naime, znači da se tražio društveni profil ispitanika te je svaki morao navesti svoju dob, školu koju pohađa, spol, tip obitelji u kojoj živi (roditelje, njihovo obrazovanje, broj članova, itd.). Osim ovoga upitnika, podijeljena su još tri s pitanjima otvorenoga tipa, a od ispitanika se tražilo da napišu, između ostaloga, pozdravljaju li svoje prijatelje i nastavnike i ukoliko da, kojim se pozdravom služe u neko određeno doba dana (ujutro, tijekom dana, uvečer) pri susretu i rastanku.

U drugom je istraživanju bio primijenjen vrlo sličan tip kao i broj upitnika, a razlike su bile uvjetovane činjenicom da je sada ciljana skupina bila ona studentska. Istraživanje je bilo provedeno među studentima Sveučilišta "G. D'Annunzio" iz gradova Chieti i Pescara u regiji Abruzzo. Na spomenutom sveučilištu studiraju studenti koji su podrijetlom iz sjevernih regija južnoga dijela Italije koje tendiraju Jadranskoj obali, a to su, osim iz Abruzzo, još oni iz Marche i Puglie (Apulije), ali i najjužnije regije centralne Italije, iz Molisea. U ovoj je skupini bilo ukupno 168 ispitanika (131 žena i 37 muškaraca) u dobi od 19 do 24 godina. Naknadno su podatci dopunjeni odgovorima prikupljenim među studentima Sveučilišta u Trstu /13/, tako da je ukupni broj ispitanika 223 (164 žene i 59 muškaraca).

Što se tiče društvene strukture ispitanika školske dobi, treba reći da skupinu iz Cremona čine učenici iz ekonomski dobrostojećih obitelji koje najčešće broje tri člana, a roditelji su uglavnom svi sa sveučilišnom naobrazbom. Učenici iz Padove dolaze iz obitelji koje pripadaju srednjem sloju, nekolicina i višem srednjem sloju. Uglavnom je podjednak broj tročlanih i četveročlanih obitelji, a roditelji su uglavnom fakultetski obrazovani. Trećina rimskih gim-

nazijalaca uključenih u istraživanje živi s jednim roditeljem (najčešće majkom), veći dio njih živi u ekonomski sigurnim obiteljima, a obrazovanje njihovih roditelja varira između srednjega i sveučilišnoga. Gimnazijalci iz Napulja čije smo upitnike dobili žive u obiteljima srednjega sloja, premda ih je desetak opisalo svoju obitelj kao siromašniju, sastavljenu uglavnom od četiri člana (prosjeak iznosi 4,3 člana) te s majkom koja najčešće ne radi.

Ova vrsta podataka ostala je uglavnom nepotpuna za studentsku populaciju: ispitanici su, naime, osim pitanja o dobi i spolu uglavnom zanemarivali ona o socijalnom statusu obitelji.

3. Cilj rada

U ovom se prilogu usredotočujemo na jedan aspekt podataka koji su prikupljeni u dva navedena istraživanja, odnosno na onaj dio u istraživanjima koji se odnosi na verbalne pozdrave. Sužavajući fokus, zanimaju nas dvije prototipne situacije. U jednoj od njih osobe koje razmjenjuju pozdrav zauzimaju istu društvenu razinu, ili isti društveni položaj, što znači da između njih postoji odnos jednakosti. U tom je slučaju riječ o prijateljskom odnosu, dakle među gimnazijalcima odnosno studentima koji pripadaju istom krugu ljudi te se među njima očekuju neformalni oblici pozdrava. U drugoj ciljanoj situaciji dominantan je odnos društvene i hijerarhijske neravnopravnosti između osoba koje se pozdravljaju, a u nju se smješta odnos između učenika ili studenta i nastavnika ili profesora.

Na temelju parametara koje smo izdvojili, a to su zemljopisno podrijetlo ispitanika (važno naročito za studentsku populaciju), društveno podrijetlo ispitanika (koje se prikazuje mnogo značajnijim ukoliko se govori o adolescentima koji su sudjelovali u našem istraživanju) te, dakako, dob ispitanika, očekivale su se vrlo raznolike tipologije verbalnih pozdrava, posebno onih tipičnih za neformalni način pozdravljanja.

Iznoseći analizu zabilježenih pozdravnih formula, prvo ćemo se zadržati na onima neformalne prirode i to unutar adolescentske, tj. školske populacije, a zatim i studentske; nakon toga slijede zapažanja vezana za uporabu pozdrava u formalnoj situaciji pri čemu nas uvijek zanima tip pozdrava koji upućuje osoba hijerarhijski smještena niže. Konačni je cilj ovoga

rada iznijeti zapažanja o promjenama u talijanskom jeziku koje zadiru u područje komuniciranja među studentima i učenicima koji zapravo ulaze u skupinu mladih govornika. Sukladno tomu, podaci koje iznosimo rezultat su kvalitativne, a ne kvantitativne analize.

4. Rezultati: Kako (se) pozdravljaju mladi Talijani?

1. Ravnopravan odnos

a) Invokacijski pozdravi

U trenutku susreta, svaki pozdrav ima invokacijsku vrijednost jer se njima zaziva osobu kojoj je on namijenjen. Susrećući prijatelja ili prijateljicu, ispitanici učeničke dobi, uglavnom rabe pozdrav *ciao*, raširen na cijelom talijanskom teritoriju. Značajno je, međutim, da adolescentice i studentice vrlo često rabe taj pozdrav u kombinaciji s nekom imenicom koja ima afektivnu funkciju te je stoga smatramo pragmemom/14/. Stoga su obilato zabilježene binomne formule *ciao Bella!* ('čao Ljepotice!'), *ciao pupi!* ('čao lutka /dijete'), *Ciao tesoro/tesò!* /15/ (doslovno 'čao blago', ali u smislu 'čao zlato'). Rasprostranjenost ove jezične pojave potvrđuju i oblici zabilježeni u upitnicima muškaraca iz 10bje generacijske skupine: *Ciao!* (samostalno upotrijebljen) i *Ciao scemo!* ('čao glupane!'), te osobito oblik raširen u napuljskom *Cià, fratmo!* /16/ (< *ciao, fratello mio!*, 'čao brate moj!', usp. kolokvijalni pozdrav u hrvatskom 'bok buraz!'). Unatoč ovom posljednjem obliku, podaci pokazuju da ispitanici podrijetlom iz Napulja (ali i iz nekih drugih južnotalijanskih regija) najradije rabe pozdrav, izvorno fatizam *Wè!* /we/ /17/, koji je u potpunosti lokaliziran u Napulj i koji poznaje više varijanata. Ukoliko se, naime rabi kao pozdrav, mora se izgovarati s produljenim samoglasnikom *Welee* (i to je oblik koji se navodi, kao što je spomenuto, u upitnicima studenata iz Puglie), druga je mogućnost ubrzano ponavljanje istoga sloga ubrzano *Wè, wè!*, a ako je izgovoren samo jednom kratko iza njega dolazi neka imenica koja funkcionira kao apelativni vokativ /18/. Taj je pozdrav emotivno obojen (ponovno je, dakle, riječ o pragmemu), što potvrđuju zabilježeni primjeri pozdrava *Wè, animali!* ('Wè, životinje!', usp. pozdrav koji smo zabilježili među mladima u Zagrebu: *Bok, stoko!*).

U nekoliko upitnika koji su popunile studentice sa Sveučilišta „G. D'Annunzio“ navedene su

pozdravne formule *Ah Bello, waglio!, Ah waglio!*, upućene prijatelju. Ove su formule sastavljene od jukstaponiranih, tj. ulančanih elemenata koji tradicionalno nisu predviđeni za tvorbu pozdrava, a to su uzvik *ah!*, dijalektalna imenica *waglio* /19/ i pridjev *bello* (koji se može rabiti i kao imenica, usp. gore *Bella!*, 'lijepa' i 'ljepotica') u prvom izrazu. Proizlazi da ovim pozdravima govornik ne izriče svoje dobre želje prema osobi koju susreće (a prema njoj gaji prijateljske osjećaje) kao niti svoje zadovoljstvo zbog susreta ili svoju privrženost. Ovi osjećaji eksplicirani u tradicionalnom pozdravu poput *Buon giorno, Salve, Ciao!*, sada su prešućeni (premda se pretpostavlja da i nadalje postoje), odnosno taj dio rituala je preskočen, a formula koja se rabi zapravo je apelativne prirode (umjesto, primjerice uporabe vlastita imena ili prezimena) i trenutno otvara prostor za početak komunikacije bez okolišanja (ukoliko želja /potreba postoji). Važnost dijalektalne komponente u pozdravima koje rabe (i) mlade osobe, a i pozdravni su izričaji segment varijeteta koji je poznat kao jezik mladih /20/, /21/, /22/, /23/, zamjetan je i uporabi formula *Bondì!* /24/ (vs. *Buondì*, česte u drugim dijelovima Italije) i, naročito, *Mandi*, tipičnoga pozdrava među Furlancima, koje je navela nekolicina studenata Tršćanskoga sveučilišta.

Dio zabilježenih primjera upućuje na to da naši ispitanici, umjesto kakva tipična pozdrava za ostvarenje željene funkcije, rabe neki uzvik. Među muškim ispitanicima obiju generacije, ali naročito među studentima, vrlo je raširena navika uporabe fatizama *ehi!, oi!, oè!, oh!, aò!, ehi là!* (/ej, oj, oe, o:, ao, ej la/), premda se uzvik (posebno *Ehi!*, hrv. 'hej!', 'ej!'), uporabljen umjesto pravih pozdravnih formula, nahodi i u nekoliko upitnika srednjoškolki iz Padove i Rima. Pored toga, u studentskim upitnicima prikupljenim na sveučilištu „G. D'Annunzio“, uočavaju se izričaji *a Bello!, oh Grande!*, sastavljeni od spominjanih pragmemata *bello* ('lijep'), *grande* ('velik'), ispred kojih se javlja uzvik. U nekoliko slučajeva dolazi pozdravni oblik *Beddiu!* /25/, što je dijalektalni oblik za *Bello!*

Važno je osvrnuti se i na uporabu pozdrava *Salve!* i *Buon giorno!*, pri čemu prvi dolazi u upitnicima gimnazijalki iz Cremona, a drugim rimske učenice pozdravljaju svoju prijateljicu ujutro. Istodobno, desetak gimnazijalki iz Cremona navelo je i dva engleska pozdrava koja upućuju prijateljicama: *Hello!, Good mor-*

ning! Netom navedeni talijanski pozdravi, *Salve!* i *Buon giorno!*, koji pripadaju kategoriji formalnih pozdrava i stoga se čine neočekivanim i neprikladnim za pozdravljanje vršnjaka unutar gimnazijske populacije, zapravo znatno odudaraju od onih prije spomenutih i zabilježenih u ostatku upitnika koje su popunile ispitanice, pripadnice obiju generacija. Nastojeći otkriti što je motiviralo uporabu ovih potonjih, poglavito talijanskih pozdrava, nametnula se misao da bi u obzir valjalo uzeti obiteljsko i društveno okruženje u kojima se te učenice kreću i rastu. Naime, premda u ovom istraživanju raspoložemo malim uzorkom, nepobitno je da ispitanice koje rabe navedene pozdrave potječu, opet prema vlastitome iskazu, iz dobrostojećih obitelji s obrazovanim roditeljima (sa sveučilišnim obrazovanjem i čak akademskim titulama) te da osim školskih aktivnosti pohađaju tečajeve stranoga jezika i glazbenu školu. Stoga nije isključeno da ih je na iskazivanje upotrebe baš tih pozdrava potaknula potreba da svjesno istaknu svoje obiteljsko okruženje, ipak drugačije od onoga u kojemu žive ostale pripadnice grupe, premda navođenje tih pozdravnih formula može biti i posljedica nesvjesne spontanosti ispitanica koja otkriva tip odgoja i odnosa u obitelji.

b) Eksvokacijski pozdravi

Pri rastanku, učenici se pozdravljaju s očekivanim formulama, kao što su *A domani!* ('Do sutra!'), zabilježenoj u upitnicima iz svih gradova, sa skraćenom formom *'notte!*, zabilježenoj u Cremoni i u Rimu te u nekoliko slučajeva u Napulju s anglofonom formulom *'baj baj!*, napisanoj uvijek *By-by!*. U upitnicima napuljskih srednjoškolaca kao i studenata podrijetlom iz regije Puglia, uočena je i dijalektalna varijanta u kojoj se pozdrav *ciao* krati i duplicira te je rezultat: *Cià, cià!* (= *ciao, ciao!*).

2. Neravnopravan odnos

Istraživanje je usmjereno i na tipologiju pozdravnih formula koje mladi u Italiji upućuju ukoliko je odnos među sudionicima u tom komunikacijskom činu neravnopravan, a to je prototipska situacija u kojoj se pozdravlja nastavnika (kod srednjoškolske populacije) odnosno profesora (kod studentske populacije).

a) Invokacijski pozdravi

U svim pregledanim slučajevima zabilježeno je da učenici rabe očekivane pozdravne formule, a to su ponajprije one formalne *Buon giorno!* e *Buona sera!*, ali i *Salve!*. Pozornost naročito privlači uporaba posljednje navedene formule, budući da je ona primjer promjena koje neka riječ pod utjecajem društvenih prilika može doživjeti: u povoljnim okolnostima ona će živjeti ili oživjeti, dok će u nepovoljnim okolnostima pasti u zaborav ili biti tek marginalno prisutna. To je upravo slučaj pozdrava *Salve!* (usp. bilj. 3) čija je prikladnost za upotrebu u nekoj komunikacijskoj situaciji tijekom povijesti bivala različito percipirana među italo fonim govornicima; malo je, zapravo, pozdrava koji pokazuju put kretanja kakav je svojstven pozdravu *Salve*, odnos takvih koji su, poput *Salve!*, mijenjali svoj sociolingvistički status prema gore, postavši ponovno formalni tip pozdrava, zahvaljujući mlađoj populaciji govornika.

Valja uočiti i uporabu pozdrava *Bondi!* (u Padovi) i *Buondi!* (u Rimu) te, poglavito, pozdrav *Buon pomeriggio!* ('Dobro popodne'), uočen u upitnicima napuljskih srednjoškolaca kojim oni pozdravljaju nastavnike tijekom dana. Na jugu Italije, naime, gdje se smješta grad Napulj, razdoblje dana, koje bi se označilo imenicom 'popodne', ne postoji, budući da nakon dijela dana koje se označava imenicom "meriggio" /26/ (doslovno 'podne'), ali se ne mora nužno odnositi na točan trenutak, na 12.00 sati, nego na šire razdoblje malo prije i malo poslije, dolazi razdoblje "vespro" /27/ ('sumrak', 'predvečer'), a nakon toga i "sera" ('večer'), /28/. Proizlazi, dakle, da napuljski učenici rabe pozdrav *Buon pomeriggio*, inače svojstven isključivo sjevernim dijelovima Italije i području Toskane i dakle njima stran, zato jer ga smatraju prikladnim, odnosno dovoljno formalnim za pozdravljanje svojih nastavnika u tom dijelu dana. Među odgovorima prikupljenim u Napulju uočavaju se i pozdravi koji u potpunosti krše jedan od temeljnih parametara pri izboru pozdrava, a to je odnos među osobama koje se pozdravljaju (pri susretu/ rastanku). U njima se nahode izrazi *Wè, 'giorno!*; *Wè, buongiorno Professore!*, odnosno pozdravne formule sastavljene od isključivo dijalektalnih oblika *wè* i *Profesò*. Jasno je da su neformalni i kolokvijalni fatizam *wè* na početku formule i dokinuti oblik apelativne imenice u više slučajeva na kraju formule potpuno neprikladni za poz-

dravljanje za osobe koja nije u ravnopravnom položaju, no vrlo je moguće da se nedostatak formalnosti nadomješćuje (ili poništava) afektivnošću koja se očituje u dijalektalnim formama. Ovu pretpostavku (ili konstataciju) nismo nažalost u mogućnosti potvrditi niti opovrgnuti za nekolicinu upitnika prikupljenih u Padovi u kojima je bio naveden pozdrav *Ciao!* u uporabi pri pozdravljanju nastavnika jer vjerodostojnost odgovora zbog organizacijskih razloga nije bilo moguće provjeriti.

Podatci koji se odnose na tipove pozdrava koje studenti rabe za pozdravljanje profesora vrlo su ujednačeni i prilično skromni s obzirom na njihovu raznolikost. Naime pri susretu profesorima se uglavnom upućuju formule, ovisno o dijelu dana, *Buon giorno!*, odnosno, *Buona sera!*, ali u mnogo je slučajeva naveden i pozdrav *Salve!* Pojava i uporaba ovoga posljednjega i među studentskom populacijom u situaciji koja odražava neravnopravan odnos sudionika u komunikaciji te valja iskazati poštovanje prema osobi koju se pozdravlja, potvrda je već izrečene teze da mladi govornici percipiraju taj pozdrav formalnim. Osim toga, mnogobrojni su primjeri pozdrava u kojima iza neke od ovih navedenih formula dolazi i vokativni apelativ *professò, professorè, prof /29/*, jer je pri pozdravljanju nužno i privući pažnju osobe koju se namjerava pozdraviti. U nekoliko upitnika koje su popunili studenti podrijetlom iz Puglie zabilježen je i oblik pozdrava *oi prof!*, potpuno neprikladan prema parametrima koji su još uvijek opće prihvaćeni u situacijama neravnopravnog odnosa, no baš zato značajan. Postavlja se pitanje može li se i u tim slučajevima ova formula opravdati emotivnošću i privrženošću onoga tko pozdravlja osobi koju pozdravlja ili je riječ o potpuno drugom i /ili suprotnim razlozima.

b) Eksvokacijski pozdravi

Nažalost za ovu je vrstu pozdrava vrlo malo podataka u našim upitnicima. Razvidno je da na odlasku (rastanku) i učenici i studenti rabe uobičajene tradicionalne formalne pozdrave, poput *Arrivederci!* ('Do viđenja!') u svim razdobljima dana, ali i *Buona sera!* i *'sera! /30/ /36/* ('Dobra večer', 'večer') u drugom dijelu dana poglavito u sjevernim dijelovima Italije (Cremona, Padova, Trst), kao i *Buona notte!* /'notte na cijelom talijanskom teritoriju.

5. Zaključna opažanja

U ovom je radu, motiviranom rezultatima iz dva različita istraživanja, cilj bio usmjeriti pozornost prema pozdravnim formulama u uporabi među osobama koje dijele neke sociodemografske karakteristike, ponajprije dob i društveni status, a onda i među osobama koje se na temelju istih karakteristika razlikuju. Držeći se toga uvjeta, analizirane su formule koje se rabe za pozdravljanje prijatelja/ prijateljice kao i one upućene nastavnima /profesorima. Ispitanici koje ovdje smatramo pripadnicima skupine srednjoškolaca ili gimnazijalaca tipični su predstavnici varijeteta talijanskoga jezika za koji sociolingvisti rabe naziv „jezik mladih“. Istodobno, stariji govornici, tj. oni iznad devetnaest godina, a u našem slučaju to su studenti i studentice između devetnaest i dvadeset i četiri godine, prema istim stručnjacima ne mogu se poistovjetiti s pripadnicima skupine koja rabi „jezik mladih“. Unatoč tomu, pokazalo se da dvije skupine govornika ipak nije moguće jasno odijeliti, posebno uzme li se u obzir njihovo geografsko podrijetlo. Osim toga, pokazalo se i to da govornici iste dobne skupine, unatoč zemljopisnoj udaljenosti, dijele pojedine jezične navike pri pozdravljanju.

Jedna od zajedničkih crta očituje se u snazi vlastitoga lokalnoga idioma. Na jezičnom repertoaru i srednjoškolaca i studenata nalaze se pozdravi, odnosno izrazi koji vrše tu funkciju, u kojima se jasno iskazuje snaga dijalektalne komponente u talijanskom jeziku koji rabe. Izuzev pozdrava *ciao* koji se veže uz određeni dijalekt ali je s vremenom prerastao u ne samo svetalijanski već i internacionalni pozdrav, postoje druge dijalektalne formule koje su se, premda usko vezane za vlastiti prostor nastanka, uspješno nametnule i postale dominantne u tom geografskom području. Slučaj je to napuljskog *Wè!*, venetskog tj. padovanskog *Bondi!* te svakako furlanskog *Mandi!* Pored ovih izvornih pozdravnih formula, dijalekt ostavlja svoj trag i u dijalektalnoj formi nekoga pozdrava, kao što to pokazuje skraćeni (apokopirani) oblik *cià!* na jugu, afektivni apokopirani vokativi imenica *tesò, professò*, kao i dijalektalne riječi i oblici *waglio, beddiu*.

Još jedna zajednička osobitost dvjema skupinama ispitanika odnosi se na uporabu uzvika, tj. fatizama (posebno među muškim ispitanici-

cima) umjesto pravih pozdrava. Ovaj detalj upozorava da mladi govornici daju prednost onoj funkciji pozdrava koja stremlji što bržem i izravnijem početku komunikacije. Stoga vrlo lako preskaču onu fazu u kojoj je ta namjera „maskirana“ posredstvom formula kojima se izražavaju dobre želje prema sugovorniku ili onomu koga se susreće. Ta je neposrednost posebno naglašena u slučaju kada iza uzvika slijedi neki afektivni vokativ, odnosno pragmem, koji jasno otkriva kome je pozdrav upućen i, naročito, kakav je stav (uvijek pozitivan) govornika prema sugovorniku, što je iz primjera jasno: *Ah Bello!, Ah waglio!, oh Grande!, Oi prof!*

Na temelju prikupljenih podataka možemo reći da su srednjoškolci, a to je populacija koja rabi „jezik mladih“, spontaniji i time skloniji zanemarivanju pravila potrebnih za uspostavu prihvatljive komunikacije u slučaju neravnopravnoga odnosa među njezinim sudionicima, što potvrđuju ne baš malobrojni primjeri zabilježeni među napuljskim srednjoškolicima: *Wè, 'giorno!; Wè, buongiorno Professò!*

Nasuprot tomu, učenice i studentice mnogo su sklonije poštivanju tradicije, tj. uporabi tradicionalnih pozdravnih formula upućenih nastavniku /profesoru.

I ovo istraživanje, unatoč skromnim mogućnostima potvrdilo je nestabilnu poziciju pozdrava *Salve!*, odnosno nastojanje govornika da ga prilagode vlastitim potrebama zbog čega ga mladi govornici smještaju u skupinu formalnijih pozdrava, prikladnih za pozdravljanje nastavnika.

Dragocjena je i pojava pozdrava *Buon pomeriggio* u upitnicima dvojice napuljskih srednjoškolaca koji, zbog svoje neuobičajenosti u tome ambijentu (te dijatopijske podijeljenosti Italije i kada je riječ o pozdravima), ukazuje na mogućnost da govornici, nevjesta u formalnijoj komunikaciji, posežu za pozdravom na koji nisu navikli i stoga smatraju da bi ta njima neuobičajena formula možda mogla biti prikladna u određenoj situaciji.

Razlika između dviju skupina ispitanika na temelju njihove dobi iščitava se barem djelomično u uporabi pozdrava koji se vežu za anglofono područje (*Hello!, Good morning!, By-bye!*), s obzirom na to da je uporaba stranih riječi i njihovo kratkotrajno zadržavanje u leksiku značajka svakog mladalačkog govora, pa tako i onoga u Italiji.

Bilješke

- /1/ Renzi, Lorenzo, 1995, *“La deissi personale e il suo uso sociale*. In *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. 3. (a c. di Renzi, Lorenzo, Salvi Gianpaolo e Cardinaletti, Anna), Bologna: Il Mulino, 350-375.
- /2/ Canobbio, Sabina. 2003. *Salve prof! A proposito degli attuali riassetamenti nel sistema dei saluti, in Italiano strana lingua?* Atti del Convegno (Sappada / Plodn, Belluno, 3-7 luglio 2002), a cura di C. Marcato, Padova, Unipress, pp. 147-153.
- /3/ Blagus Bartolec, G. 2012. *Pozdravi kao leksikografske jedinice*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 38/1 (2012.), str. 22.
- /4/ Pintarić, Neda. (2002.): *Pragmemi u komunikaciji*, FF press, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 121.
- /5/ Blagus Bartolec, op. cit., str. 22
- /6/ Serianni, Luca, 1991. *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET, str. 362.
- /7/ Pozdravna formula *ciao*, podjednako funkcionalna u trenutku susreta i u trenutku rastanka, dolazi iz venecijanskoga jezika. Rabimo termin jezik, a ne dijalekt budući da je u dijakronijskoj perspektivi, venecijanski stoljećima bio visoki i elaborirani jezik u uporabi ne samo u književnosti, a dokaz tomu su mnogobrojne komedije Carla Goldonija, nego i u državničkoj, sudskoj i gospodarskoj praksi. S padom Republike Venecije, odnosno Mletačke Republike, njezina je ekonomska moć oslabila te je taj jezik, izgubivši potporu ekonomske i političke moći postao jedan od talijanskih dijalekata. U rječniku venecijanskog dijalekta postoji riječ /ščavon/ i mnogo češća varijanta /ščaon/, čiji talijanski ekvivalent u izgovoru je *schiavo /skjavone/*, u značenju „rob“, a prema istom izvoru tom su se riječi označavali Iliri, tj. stanovnici istočne obale Jadranskoga mora, mahom Hrvati (usp. „Dalmatino; Ilirico, Nativo della Dalmazia o sia del Regno Illirico“). No, postoji i oblik /ščao/, uz koji stoji objašnjenje da se ta riječ rabi za pozdravljanje bliske osobe i odgovara talijanskim pozdravima *„Addio; Salve; Fatti con Dio; Buon di, Buon giorno; Buona notte“*, tj. *‘Zbogom’; ‘Zdravo’; ‘Budi s Bogom’; ‘Dobar dan’; ‘Laku noć’*. Taj je venecijanski pozdrav, u čijoj je osnovi ceremonijalan pozdrav *„servus tuus“*, postao uobičajen u sjevernom dijelu Italije, a s vremenom se proširio na ostatak apeninskog poluotoka. Dodajmo da pozdrav *Ciao* ima svoj ekvivalent u hrvatskom lokalnom pozdravu, posebno Zagreba, *Serbus!*, odnosno u ekvivalentu koji se rabi u govorima koji su bili pod utjecajem habsburške kulture, tj. u njemačkom južne Njemačke (*Servus*) i cijele Austrije (uz također i *Servas*), u mađarskom (*Szervusz/ Szer-*

- vusztok*), rumunjskom (*Servus*) i poljskom (*Serwus*).
- /8/ Pozdrav *Salve!*, duboko je ukorijenjen u talijansku jezičnu kulturu. Premda njegovo podrijetlo seže u duboku prošlost i veže za auličku tradiciju, taj je pozdrav kroz stoljeća promijenio svoj status te se do unatrag pedesetak godina smatrao najprikladnijim načinom simetričnoga pozdrava, odnosno u neformalnim situacijama kada se želi zanemariti, primjerice, razlika u dobi ili društvenom statusu između osoba koje se pozdravljaju te se nastoji naglasiti njihova ravnopravnost. Međutim, posljednjih se godina, zahvaljujući uporabi toga pozdrava među mladima, status toga pozdrava promijenio: on se uzdignuo, svrstavši se među formalnije pozdrave, i pokazao prikladnim u situacijama asimetričnih odnosa, kao što je pozdravljanje profesora od strane učenika ili studenta.
- /9/ Riječ *Mandi* /*mandi*/ tipična je pozdravna formula furlanskoga jezika koja je funkcionalna pri susretu (u značenju 'Dobro došao') no naročito kao pozdrav pri odlasku/ rastanku. Etimologija ove riječi do danas je nerazjašnjena premda postoji nekoliko teza: prema najstarijoj, ona bi trebala značiti 'Preporučam se Bogu' (m'*arcomandi*, mi *racomandi* a *Diu*), dok one s kraja devetnaestoga stoljeća govore da ta riječ znači 'ostani dugo' (<"*mane diu*", lat.), odnosno 'ruka Božja' ili 'neka te Bog čuva' (<"*manus dei*"), odnosno 'ostani s Bogom' (<"*mane deo*"), usp. Frau 1993.
- /10/ Deželjin, Vesna & Mildner, Vesna, 2009, „Komunikacijska struktura u hrvatskom i talijanskom: pozdravi“. In: *Jezična politika i jezična stvarnost. Language policy and Language Reality*. (a c. di Jagoda Granić). Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku (HDPL), 287-298.
- /11/ Ibidem
- /12/ Deželjin, Vesna e Lazarević Di Giacomo, Persida. 2014. *Neke značajke urbanih dijalekata Pescare: studentska populacija i populacija srednjih godina*. In *Standardni jezici i solciolekti u 21. stoljeću* (ur. Anita Peti-Stantić, Mateusz-Milan Stanojević i Goranka Antunović), Zagreb: Srednja Europa-Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 119-137.
- /13/ Iz analize upitnika bili su izuzeti oni koje su popunili ne-italofoni studenti upisani na Sveučilište u Trstu, među kojima smo zatekli studenti iz Slovenije, Hrvatske i iz Federacije Bosne i Hercegovine.
- /14/ Pintarić, Neda. Op. cit.
- /15/ *Tesò* (vs. *tesoro*) je skraćeni, dokinuti oblik, koji je zabilježen u odgovorima studentica podrijetlom iz regije Puglia i Marche. Kraćenje, odnosno odbacivanje posljednjega nenaglašenoga sloga, uobičajena je pojava u južnim talijanskim govorima kod imenica koje imaju alokutivnu funkciju: *professore* > *professò*; *tesò* < *tesoro*; *mà* < *mamma*, itd. Usp. Rohlfs 1996: 448-449.
- /16/ I ovdje se uočava skraćeni oblik *cià!*, koji upozorava na dijalektalnu komponentu u jeziku pozdrava koju ova populacija rabi i čija se snaga posebno očituje u tipičnom napuljskom obliku *fratmo* (< *fratello mio*).
- /17/ Etimologija ove napuljske riječi, koja je prvotno *fatizam*, nesigurna je. Prema nekima potječe od *fatizma* *Ehilà*, koji je u napuljskom postao *Weilà*, a zatim je dokidanjem postignut poznati oblik *wè* ili *uè*, a piše ga se i kao *uhé*.
- /18/ Mazzoleni, Marco, 1995. „*Il vocativo*“. In *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. 3. (a c. di Renzi, Lorenzo, Salvi Gianpaolo e Cardinaletti, Anna), Bologna: Il Mulino, 377-402.
- /19/ Riječ *waglio*, fonetska je realizacija tipične napuljske forme *guaglione* (/ *waŋo*/), koja je sinonim imenice *ragazzo*, *monello*, tj. 'dječak', 'momak'.
- /20/ U talijanskoj se literaturi usporedno susreću dva termina za pojam jezik mladih, a to su *linguaggio giovanile* i *lingua dei giovani*. Sa sociolingvističkog se gledišta radi o dijafazijskom varijetetu, odnosno o jednom od jezičnih registara talijanskog jezika koji je različitih od ostalih s obzirom na dob svojih govornika, a to su adolescenti, učenici završnih razreda srednje škole, a praksa pokazuje da u tu skupinu ulaze i studenti i osobe u ranim tridesetim godinama.
- /21/ Sobrero, Alberto A. 1990. „*Varietà linguistiche giovanili fra passato e futuro*.“ In *Seduzioni di normalità. Linguaggi giovanili e anni Ottanta*, (a c. di Martignoni, Graziano), Comano: Edizioni Alice, str. 98
- /22/ Coveri, Lorenzo. 1988. „*Italianisch: Sprache und Generationen. Lingua ed età*.“ In *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (LRL), IV. (a c. di Günter Holtus, Michael Metzeltin e Christian Schmitt). Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 134-141.
- /23/ Cortelazzo, Michele. 1994. „*Il parlato giovanile*“. In *Storia della lingua italiana*, vol. Secondo, Scritto e parlato. (a c. di Luca Serianni e Pietro Trifone). Torino: Einaudi, str. 293
- /24/ Oblik *Bondi* zapravo je dijatopijski uvjetovan (tj. vezan za određeno područje i njihove dijalekte, što se očituje, usporedi li se taj oblik s onim prisutnim u drugim dijelovima Italije, *Buondi!*, u gubitku diftonga /*wo*/, inače prisutnoga u standardnom talijanskom jeziku kao rezultat diftongacije latinskoga *o* u otvorenom slogu u: *BO-NUM* > *buono*. Spomenuti se pozdrav rabi u govorima regije Veneto, a time i u dijelektu grada Padove. Usp. Rohlfs, 1966, par. 106, par. 115.
- /25/ Podatci pokazuju da taj pozdrav rabe ispitanici podrijetlom iz pokrajine Puglia (sjeverna regija južne Italije), a sekvenca -*dd*- uobičajeni je način realizacije općetalijanske suglasničke skupine -*ll*- u južnotalijanskim govorima. Usp. Rohlfs 1966: 328-333.

/26/ Riječ *meriggio* (stariji oblik, *merigge*) imenica je muškog roda u talijanskom a potječe od latinskoga *merīdies* (oblik nastao disimilacijom pret-hodnoga oblika **medīdies*, složenice riječi *medi-us*, „pola“ i *dies* „dan“). Ta riječ može zamijeniti uobičajeniju talijansku imenicu *mezzogiorno*, „podne“, ali se češće rabi za označavanje razdoblja oko 12.00 sati.

/27/ Riječ *vesp(e)ro* označava razdoblje odmah nakon zalaska sunca

/28/ Tempesta, Immacolata. 1993. *Salutare in italiano, salutare in dialetto*. Lettera dall'italia. 29, 32-33

/29/ Oblici ovih apelativa potkrepljuju već poznatu konstataciju da u dijalektima srednje i južne Italije imena, prezimena, i različiti oblici titula, ukoliko su u vokativu, dolaze u dokinutoj formi, bez zadnjeg nenaglašenog sloga. Usp. Mazzoleni 1995: 384).

/30/ U talijanskom su jeziku pozdravi koji počinju pridjevom *buono* ('dobar'), poput *Buon giorno!*, *Buon pomeriggio* i *Buona sera*, prikladni i za pozdravljanje pri dolasku/ susretu kao i na odlasku/ rastanku.

CHANGES IN COMMUNICATION: VERBAL GREETINGS IN THE ITALIAN LANGUAGE

Vesna Deželjin¹, Hana Klak²

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Zagreb, Croatia¹,

Croatian Communication Association, Zagreb, Croatia²

Abstract

Greeting is a basic act of communication in which a person intentionally makes his/her presence known to the others, but at the same time it is also a way to show attention toward a person greeted. By greeting we reveal a type of relationship (usually cordial) which exists between people as well as social status (formal or informal) between individuals or groups of people coming in contact with each other. Greetings can be verbal or non-verbal, and the choice between the two depends upon a series of factors, such as culture, situation and relationship between persons that exchange greetings. Verbal greetings are generally short, fix linguistic expressions whose components usually cannot be additionally elaborated or substituted by some other element. However, our experience shows that greetings change and only for some inner linguistic factors. The paper discusses the results of two surveys. One survey was conducted in 2006 among high-school seniors in four Italian towns, located in geographically and linguistically different positions, who represented the young language speakers. The second survey, dated in 2013, was done among students of two Italian Universities, one in the North and the other at the border between central and southern Italy, who, being aged between 20 and 24, should not be treated as young speakers according to the scholars. Concerning greetings that our examinees wrote into questionnaires, the descriptive analysis of the presented data, among other things, shows that these two groups do not differ so much as far as their social status is concerned (University students vs. high-school students), but for other reasons. Accordingly, we noticed that speakers of the same geographic origin and sex, even if they belong to different age groups, use same greetings.

Key words

greeting, verbal communication, variation in verbal greetings